

9. Українська мова. 5–11 класи: навчальні програми, методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2017/2018 навчальному році /укладач О. Ю. Котусенко. Харків : Вид-во «Ранок», 2017. 112 с.
10. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. Пер. з рос. /редкол.: В. М. Столетов (голова) та інші. Київ : Рад. школа, 1983. С. 218–219.
11. Шелехова Г. Формування в школярів умінь сприймати усне і писемне мовлення. *Українська мова і література в школі*. 2003. №4. С. 7–18.

Кав'як Мар'яна

Науковий керівник – канд. пед. наук Головата Лариса

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК НАПИСАННЯ ТВОРІВ-РОЗПОВІДЕЙ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У П'ЯТИКЛАСНИКІВ

Важливим засобом спілкування, обміну думками і почуттями між людьми є мовлення. За його допомогою людина пізнає навколишній світ, передає і засвоює інформацію. З перших днів шкільного життя у дитини виникає потреба у спілкуванні – вміння говорити правильно, красиво, логічно. Саме тому уроки української мови допомагають створити мовне середовище.

Провідним принципом навчання рідної мови, який охоплює всі сторони мовленнєвої діяльності учнів, є розвиток зв'язного мовлення. У сучасній школі на уроки власне розвитку зв'язного мовлення відводиться досить мало годин, однак зв'язне мовлення інтегрується в аспекті уроків з української мови.

Аналіз літератури з проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що цю тему досліджувало багато науковців, зокрема психологів. Саме завдяки працям таких відомих учених, як П. П. Блонський, Д. Б. Ельконін, Л. С. Виготський, Л. Ф. Войтко, О. Р. Лурія, С. Л. Рубінштейн, утворилося психологічне підґрунтя навчання школярів зв'язного мовлення. Науковці на перший план висували мотивацію, розглядаючи її як імпульс для всього мовотворення.

Проблемі розвитку зв'язного мовлення велику увагу приділяв знаний педагог К. Д. Ушинський, який стверджував, що «...бідність словника школяра породжує одноманітність мовлення і робить його незрозумілим для слухачів...» [8, с. 456].

Основне завдання розвитку зв'язного мовлення – формування умінь аналізувати і конструювати тексти усіх типів і стилів мовлення. Необхідність систематичної роботи над твором є важливою умовою навчання, оскільки школярі вчать розуміти тему та знаходити свою власну, визначати її зміст і обсяг, дотримуватися їх на всіх етапах підготовки й оформлення; критично оцінювати матеріал, тему загалом, висловлювати своє ставлення до зображуваного; передавати в тексті твору власну позицію; накопичувати матеріал, спостерігати, виділяти із свого досвіду головне; осмислювати факти, описувати, передавати свої знання, почуття, наміри; розміщувати матеріал у необхідній послідовності, складати план і дотримуватися його в конструюванні зв'язного тексту; добирати найвлучніші лексичні засоби, будувати синтаксичні конструкції і зв'язний текст; орфографічно та каліграфічно правильно записувати текст, розставляючи розділові знаки, дотримуватися абзаців; перевіряти свій твір, виявляти помилки у мовленні інших учнів; удосконалювати написане.

Робота над розвитком зв'язного мовлення передбачає розвиток умінь слухати; збагачення словникового запасу; засвоєння літературної мови; удосконалення граматичних умінь; вміння правильно висловлювати свої думки; формування культури мовлення [1, с. 87].

Мета статті полягає в обґрунтуванні основних шляхів удосконалення навичок написання творів-розповідей на уроках розвитку зв'язного мовлення.

Найважливішим видом роботи з розвитку зв'язного мовлення, якому певною мірою підпорядковані всі інші мовленнєві вправи, зокрема перекази, вільні диктанти, творчі диктанти, є *учнівський твір*. За новою концепцією навчання рідної мови, твір є метою, засобом, змістом вивчення української мови.

Щоб забезпечити змістовність учнівських висловлювань, необхідно пропонувати учням говорити лише про те, що вони добре знають, в іншому випадку їхнє мовлення буде бідним, нечітким і, зрештою, незрозумілим.

Зміст для бесід, розповідей, описів дають книги, картини, екскурсії, спостереження, власні роздуми, переживання, тобто життя, яке оточує учня. Завдання вчителя полягає у тому, щоб допомогти учням зібрати необхідний матеріал, вибрати з нього найдоцільніше і раціонально використати його для побудови власних висловлювань.

Для розвитку мовлення учнів важливе значення має дидактичний матеріал, який використовує учитель. У сучасній методиці розроблено безліч вправ і завдань до уроків зв'язного мовлення, які сприяють не тільки формуванню вміння розпізнавати лінгвістичні поняття та явища, репродукувати мовні одиниці, але й виробляють навички літературно-мовної практики, творення текстів різних стилів, жанрів і типів мовлення.

Особливого значення вчитель повинен надавати формуванню правильності мовлення школярів, тобто відповідності його літературній нормі, в усному мовленні – ще й орфоепічну правильність. Постійно в полі зору словесника має бути вилучення з учнівських висловлювань діалектизмів і заміна їх літературними аналогами [7, с. 16].

Щоб збагатити мовлення учнів виражальними засобами, до яких належать епітети, порівняння, метафори, уособлення тощо, треба почати із спостережень за ними в авторських текстах [6, с. 29]. Наприклад, учитель пропонує учням текст. Після прочитання діти знаходять у ньому порівняння і пояснюють їх. У цей час слід звернути увагу на те, яку роль відіграють порівняння у тексті. З цією метою можна спробувати вилучати їх, а потім порівнювати обидва варіанти.

Можливі й інші види роботи: подати учням текст без порівнянь і запропонувати доповнити його ними; записати на дошці порівняння і запропонувати скласти з ними висловлювання; оголосити тему, подати ключові слова і поставити завдання спочатку дібрати порівняння, а потім скласти твір [5].

Належне місце в роботі з розвитку монологічного мовлення має посідати добір епітетів. Спочатку діти виявляють їх в авторських текстах, пояснюють вживання, а згодом варто звернути увагу на емоційно-експресивні відтінки епітетів [5].

Твір-розповідь є якраз тим найкращим засобом, який оживляє уроки української мови, захоплює учнів, на власному досвіді допомагає їм проникнути в багатющі можливості мови і усвідомити необхідність її ретельного вивчення заради повноцінного вираження своїх думок і почуттів, заради виявлення власної творчості. Твір допомагає дітям глибше усвідомити свої почуття, привчає до послідовного викладу своїх думок, підвищує власну самоповагу учнів, розвиває інтерес до літературної творчості. У навчанні дітей розповіді застосовуються різні прийоми, основними з яких є: зразок розповіді учителя, план розповіді, складання розповіді за частинами, колективне складання розповідей та ін.

Щоб забезпечити підвищення грамотності на уроках РЗМ, необхідно застосовувати систему завдань та вправ, у процесі виконання яких формуються всі мовні вміння і навички. Зокрема, репродуктивні (вправи на відтворення) та продуктивні (з елементами творчості); розпізнавальні (вчать виявляти мовні явища за їх характерними ознаками), конструктивні (побудова різноманітних за структурою мовних одиниць), творчі; мовні, мовленнєві та комунікативні [5].

Цікавою, на нашу думку, є система вправ запропонована відомим лінгводидактом О. М. Біляєвим: вправи на спостереження й аналіз мовних одиниць у зв'язному тексті; аналіз текстів різних типів і стилів мовлення; синонімічні заміни в тексті; конструювання мовних одиниць (за моделями, схемами); редагування чужого і власного висловлювання [5]. Цілком погоджуємося із думкою ученого про те, що розвиток мовлення учнів повинен забезпечуватися не тільки на спеціально відведених заняттях, але й під час вивчення усього курсу мови та інших шкільних предметів. Шляхом реалізації такого навчання є постійне збагачення мови новими лексичними і синтаксичними засобами, що робить її чистою, багатогою, образною, змістовною, доступною, а це сприяє підвищенню культури мовлення як учителя, так і учня.

Важливе місце у системі розвитку мовлення необхідно відводити вправам на побудову мовних одиниць, зокрема нових слів, словосполучень, простих і складних речень, складного синтаксичного цілого.

Під час написання творів-розповідей учителеві необхідно створити максимально сприятливі умови для всіх учнів. Особливу увагу потрібно приділити самореалізації здібних, філологічно обдарованих дітей. Із цією метою доцільно використати творчі вправи,

дослідницько-пошукові завдання, провести мовні спостереження та дослідження, лінгвістичні ігри, створити діалоги та монологи тощо. Для забезпечення логічності і послідовності учнівських висловлювань упродовж підготовчої роботи учитель має активізувати знання дітей про будову тексту. Пропонуємо під час складання тексту-розповіді використовувати такий алгоритм.

Алгоритм підготовки до написання твору-розповіді

1. Визначте, про що ви будете розповідати, з'ясуйте, чи цікаво це читачам.
2. Дайте назву своєму твору. Сформулюйте головну думку.
3. Складіть план розповіді та вкажіть у ньому вступ, зав'язку, кульмінацію, розв'язку, закінчення.
4. Підберіть мовленнєві засоби (епітети, порівняння тощо), щоб ваша розповідь була цікавою.
5. Пам'ятайте основні ознаки тексту-розповіді (у тексті йдеться про епізод, випадок із життя; до тексту-розповіді можемо поставити запитання *Хто? Що робить? Де? Коли?*; за змістом тексту можна намалювати серію малюнків; зміст тексту оформлено як розповідь або казку).

Отже, багатство і краса рідної мови демонструються через мовний матеріал і завдання, які мають бути правильно підібрані учителем. Основними шляхами удосконалення навичок написання творів-розповідей на уроках розвитку зв'язного мовлення у п'ятикласників є створення спеціального мовного середовища, яке сприятиме розвитку цього вміння; комбінування різних методів навчання, видів наочності, ілюстративного матеріалу тощо; використання системи навчально-тренувальних вправ та завдань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабкіна О., Колесник Т. Уроки розвитку зв'язного мовлення. 5–6 класи /за ред. Г. Р. Корицької. Харків : Вид. група «Основа», 2008. С. 73–77.
2. Бадер В. І. Взаємозв'язок у розвитку усного і писемного мовлення молодших школярів: автореф. дис...на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2004. 36 с.
3. Бадер В. І. Проблема взаємозв'язаного навчання усного і писемного мовлення школярів у методичній спадщині О. Біляєва. Вісник Львівського університету. Серія: Філологія. 2010. Вип. 50. С. 29–34.
4. Бакунець Г. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках зв'язного мовлення. Українська мова і література в школі. 2005. № 2. С. 36–38.
5. Біляєв О. М. Вправи в навчанні мови. Українська мова і література в школі. 2004. №6. С. 2–5.
6. Бондаренко Н. Робота над типами мовлення у 5–6 класах. Бібліотечка «Дивослова». 2007. № 4. 64 с.
7. Калюжна О. І. В. О. Сухомлинський про уроки розвитку зв'язного мовлення. Вивчаємо українську мову та літературу. 2008. № 33. С. 6–8.
8. Ушинський К. Д. Керівництво до викладання за «Рідним словом». Обов'язки для наставника. Повне зібрання творів. Київ : Радянська школа, 1954. Т. 2. С. 456–457.

Синьовська Марія

Науковий керівник – канд. пед. наук Головата Лариса

**СПЕЦИФІКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ (5 КЛАС)**

Гуманізація відносин учасників педагогічного процесу виражається у визнанні за кожною дитиною права на отримання освіти, задоволенні її освітніх потреб, увагою до здібностей і можливостей кожного учня.

До недавнього часу системи освіти чітко поділялися на масові і спеціальні. У багатьох країнах для дітей із проблемами здоров'я чи психічного розвитку організовувалися спеціальні та компенсаційні класи або допоміжні (спеціальні) школи. Дітям із важкими порушеннями можна було взагалі не отримувати освіти. Але в останні десятиліття у зв'язку з гуманістичною спрямованістю навчання та виховання намітилася загальноосвітня тенденція до охоплення всіх категорій дітей, у тому числі дітей із різного роду проблемами, обов'язковою освітою шляхом